

Józef Krasiński

Eucharystia w życiu Kościoła : o encyklice Jana Pawła II "Ecclesia de Eucharistia"

Studia Theologica Varsaviensia 42/2, 105-126

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF KRASIŃSKI

EUCHARYSTIA W ŻYCIU KOŚCIOŁA O ENCYKLICE JANA PAWŁA II „ECCLESIA DE EUCHARISTIA”

1. POŚRÓD LISTÓW WIELKOCZWARTKOWYCH

14-ta Encyklika Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia vivit* została promulgowana 17 kwietnia 2003 roku w sam Wielki Czwartek. Już w pierwszych zdaniach tego dokumentu Papież podkreśla, że Kościół żyje dzięki Eucharystii, która zawiera w sobie tajemnicę Kościoła i wyraża „codzienne doświadczenie wiary”.

We wstępie Encykliki Jan Paweł II konstatuje, że każdego roku swego pontyfikatu w Wielki Czwartek kierował list do wszystkich kapłanów świata, gdzie stale oscylował wokół relacji: kapłaństwo i Eucharystia.

Warto przywołać kilka akcentów z tych dawniejszych listów wielkoczwartkowych do kapłanów. Stale wraca w nich wątek opublikowany w Liście o tajemnicy i kulcie Eucharystii¹, dotyczący związku Eucharystii z kapłaństwem:

My kapłani jesteśmy z Niej i dla Niej – z Eucharystii i dla Eucharystii, bo Eucharystia jest główną racją istnienia sakramentu kapłaństwa. Kapłaństwo poczęło się w momencie ustanowienia Eucharystii, a więc razem z Nią. Eucharystia objawia szczytowy moment całej posługi kapłaństwa hierarchicznego.

Na kanwie tej relacji w listach wielkoczwartkowych Jan Paweł II akcentował: rolę Eucharystii w życiu świeckich (1989), Eucharystię jako źródło życia nadprzyrodzonego (1991), jej wpływ na życie rodzinne (1994 – przywołanie Listu do rodzin), w 1996 w Liście Wielkoczwartkowym Papież łączy rozważanie eucharystyczne z 50-ą rocznicą swoich święceń, w następnym roku ukazuje kapłanów jako przyjaciel Chrystusa – Dobrego Pasterza (1997). W 1998 akcentuje pneumatyczny wymiar kapłaństwa, Eucharystii i Ciała Mistycznego. W roku 2000 tematem rozważań jest „Sacerdos et Hostia”. W roku 2001 łączy Eucharystię z Novo Millennio in eunte, w roku 2002 – z sakramentem pojednania jako narzędziem miłosierdzia.²

¹ Z dnia 24 II 1980: *List Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii*, Typis Polyglottis Vaticanis 1980, nr 2.

² *List... o tajemnicy i kulcie Eucharystii*, dz. cyt. nr 2. Por. Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1989 roku*, „Kronika Diecezji Sandomiersko-Radom-

W ocenie niżej podpisanego najwspanialszym listem wielkoczwartkowym był obszerny tekst – właściwie dokument poświęcony postaci św. Jana Vianneya z okazji 200-lecia jego urodzin. W osobie proboszcza z Ars Jan Paweł II ukazywał *niezwykły wzór życia i służby kapłańskiej*. Do tego służki konfesjonatu przybywały z całej Francji rzesze penitentów, np. w r. 1858-80 tysięcy. Poświęcał im nawet kilkanaście godzin dziennie. Przed tabernakulum spędzał długie godziny w adoracji, a podczas wygłaszania homilii mówił z uniesieniem: *On tam jest!*³

Czternasta Encyklika Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia* została promulgowana w miejsce tradycyjnego listu wielkoczwartkowego do kapłanów jako szczególny akcent srebrnego jubileuszu papieżstwa. W numerze 7 encykliki Papież wyznaje: *W tym roku, dwudziestym piątym mojego pontyfikatu, chcę w sposób szczególny zaprosić cały Kościół do refleksji eucharystycznej i wezwać do dziękczynienia Panu za dar Eucharystii i Kapłaństwa: «Dar i Tajemnicę»⁴.*

2. W PAPIESKIM DOŚWIADCZENIU WIARY

Encyklika składa się z sześciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Treść zawarta jest w 62 numerach.

Przy przygotowaniu tego rodzaju wykładu istnieje potrzeba skorzystania z doświadczenia innych. Stąd bierze się poszukiwanie opinii innych teologów i omówień nowego dokumentu papieskiego. Niestety kwerenda dała niewielkie rezultaty.

Nie można było znaleźć nic w „Nouvelle Revue Théologique”, „Praktische Theologie”, „Revista Española de Theologia”. Nie było nic na temat nowej encykliki w „La Maison – Dieu”, ani w kwartalniku „Questions Liturgiques”, ani w „Theology Digest” (Spring 2003), ani w interesującym dwumiesięczniku „The

skiej” 82 (1989), s. 49-56; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1991 roku*, „Kronika Diecezji Sandomiersko-Radomskiej” 84 (1991), s. 49-54; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1994 roku*, Watykan 1994; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1996 w jubileuszowym roku swoich święceń kapłańskich*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 89 (1996), s. 99-109; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1997 r.*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 90 (1997), s. 99-103; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 1998 r.*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 91 (1998), s. 63-73; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2000 roku*, Kronika Diecezji Sandomierskiej 93 (2000), s. 119-127; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2001 roku*, Kraków 2001; tenże, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2002 roku*, Tarnów 2002.

³ Jan Paweł II, *List Ojca świętego Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek 1986 roku*, „Kronika Diecezji Sandomiersko-Radomskiej” 79 (1986), s. 97-110.

⁴ Jan Paweł II, *Encyklika Ecclesia de Eucharistia do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników i zakonnic, do katolików świeckich oraz do wszystkich ludzi dobrej woli O Eucharystii w życiu Kościoła*, Kraków 2003, nr 7.

Pope Speaks”, ani w „Stimmen der Zeit” (Heft Mai i Heft Juli 2003). W „Theology Today” była omawiana *Pedophilia among Catholic Clergy* a nie encyklika. W „La Civiltà Cattolica” obok *Risonare le ferite della guerra irachena* znalazła się jednak *Lettera enciclica sull'Eucaristia nel suo rapporto con la Chiesa*⁵.

W sierpniu 2003 r. pod przewodnictwem kard. Teodora McCarricka odbył się w Waszyngtonie kongres teologiczny poświęcony najnowszej encyklice Jana Pawła II pod tytułem: „Drawing life from the Eucharist”. Miejsce kongresu znamienite: Basilica of the National Shrine of Immaculate Conception⁶.

Pierwsza pobieżna lektura encykliki i komentatorzy, którzy już zdążyli wyrazić swój głos, eksponują owo papieskie doświadczenie wiary związane z tajemnicą Eucharystii. Na pierwszym miejscu Jan Paweł II wymienia swoją celebrację Eucharystii w Wieczerniku jerozolimskim w czasie swojej pielgrzymki do Ziemi Świętej w roku Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Tam Chrystus ustanowił Eucharystię. Tam wziął w swoje ręce chleb i wino, które przemienił w ciało i krew swoją i kazał to czynić do końca świata na swoją pamiątkę.

Dalej Jan Paweł II pisze w tymże dokumencie: *Gdy myślę o Eucharystii, patrząc na moje życie kapłana, biskupa i Następcy Piotra, wspominam spontanicznie wiele chwil i miejsc, w których dane mi było ją sprawować. Pamiętam kościół parafialny w Niegowici, gdzie spełniałem moją pierwszą posługę duszpasterską, kolegiatę św. Floriana w Krakowie, katedrę na Wawelu, bazylikę św. Piotra oraz wiele bazylik i kościołów w Rzymie i na całym świecie. Dane mi ją było również sprawować w wielu miejscach na górskich szlakach, nad jeziorami i na brzegach morskich; sprawowałem ją na ołtarzach zbudowanych na stadionach, na placach miast... Ta różnorodna sceneria moich Mszy św. sprawia, iż doświadczam bardzo mocno uniwersalnego – można wręcz powiedzieć kosmicznego charakteru celebracji eucharystycznej. Tak, kosmicznego! Nawet wtedy bowiem, gdy Eucharystia jest celebrowana na małym ołtarzu wiejskiego kościoła, jest ona wciąż poniekąd sprawowana na «ołtarzu świata». Jednoczy niebo z ziemią. Zawiera w sobie i przenika całe stworzenie*⁷.

Eucharystia sprawowana na „ołtarzu świata” – wyrażenie Teilharda de Chardina, kosmiczny wymiar Eucharystii. Nic dziwnego, że w naszym doświadczeniu

⁵ *Lettera enciclica «Ecclesia de Eucharistia» del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II ai vescovi, ai presbiteri e ai diaconi, alle persone consacrate e a tutti i fedeli laici sull'Eucaristia nel suo rapporto con la Chiesa*, „La Civiltà Cattolica” 154 (2003), vol. II, s. 142-177.

⁶ Kongres odbył się w dniach 7-8 sierpnia 2003 r. z udziałem wielkiej rzeszy Knights of Columbus, sponsorów Kongresu.

⁷ *Enc. Ecclesia de Eucharistia*, nr 8. Por. Cz. Bartnik, *Eucharystia uniwersalna*, „Collectanea Theologica” 56 (1986) f. II, s. 5-17; J. Ernst, *Znaczenie eucharystycznego Ciała dla jedności Kościoła i kosmosu*, „Concilium. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny”, t. III, red. P. Taras, Poznań – Warszawa 1969, s. 585-589.

wiary tajemnica Eucharystii *rodzi w nas uczucia wielkiego i wdzięcznego zdumienia* (nr 5). Zdumiewają się także komentatorzy, że oto kościół w maleńkiej Niegowici i kościół św. Floriana w Krakowie znalazły się w dokumencie takiej klasy jak encyklika, adresowana do całego świata.⁸ Znalazły się dzięki papieskiemu doświadczeniu wiary eucharystycznej.

Papież korzysta także z doktryny i doświadczenia wiary eucharystycznej swoich poprzedników i ojców soborowych. Podziwia pieczołowitość w autorytatywnych wypowiedziach soborów i papieży z najbardziej sakramentologicznym soborem na czele – czyli Soborem Trydenckim. Podkreśla, że dekrety tego soboru o Sakramencie Eucharystii i Mszy św. *przez kolejne wieki kształtowały zarówno teologię, jak i katechezę, i do dzisiaj są dogmatycznym punktem odniesienia w nieustannym procesie odnowy i duchowego wzrastania Ludu Bożego w wierze i miłości do Eucharystii*⁹.

Przywołuje Jan Paweł II eucharystyczne encykliki papieskie: Leona XIII *Mirae Caritatis* (1902), Piusa XII *Mediator Dei* (1947), Pawła VI *Mysterium fidei* (1965)¹⁰. Choć Sobór Watykański II nie wydał osobnego dokumentu o Eucharystii, to jednak doktryna eucharystyczna jest tu znamienne obecna, zwłaszcza w Konst. *Lumen gentium* i w Konstytucji o Liturgii św. Przywołuje także Papież w encyklice swoją doktrynę eucharystyczną, zwłaszcza cytowany już List Apost. *Dominicae Cenaе* o Tajemnicy i kulcie Eucharystii.

Rekapitulacją wiekowej doktryny Kościoła i doświadczenia wiary eucharystycznej są cytowane przez Papieża słowa Soboru Watykańskiego II, że ofiara eucharystyczna jest „źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego”¹¹.

3. EUCHARYSTIA UOBECNIENIEM MISTERIUM PASCHALNEGO

Encyklika została podpisana w czasie Triduum Paschalnego w Wielki Czwartek. *W te dni – pisze Papież – wpisuje się misterium paschale; wpisuje się w nie także misterium eucharisticum... Kościół rodzi się z tajemnicy paschalnej. Właśnie dlatego*

⁸ O Boskim ogniu eucharystycznej miłości płonącym na ołtarzu świata mówił także Jan Paweł II w homilii we Mszy św. Wieczery Pańskiej 2003 r. – *Eucharystia tajemnicą wiary*, „L'Osservatore Romano” 24 (2003) nr 6, s. 16. Por. J. Kulisz, *Kosmiczne wymiary Eucharystii według Teilharda de Chardin*, „W Drodze” 3 (1975) nr 12, s. 34-40; R. Rogowski, *Kosmiczny wymiar Eucharystii*, „Ateneum Kapłańskie” 72 (1980) t. 94, s. 49-61; A. L. Szafrański, *Eucharystia w centrum wszechświata*, „Ateneum Kapłańskie” 88 (1996) t. 127, s. 174-178; A. Boniecki, *Dar i tajemnica*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 17, s. 1.

⁹ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 9.

¹⁰ Leo XIII, Enc. *Mirae Caritatis*, Leonis XIII Acta 22 (1903), s. 115-136; Pius XII, Enc. *Mediator Dei*, „Acta Apostolicae Sedis” 39 (1947), s. 521-595; Paulus VI, Enc. *Mysterium fidei*, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 753-774.

¹¹ Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, nr 11; Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 1.

*Eucharystia, która w najwyższym stopniu jest sakramentem tajemnicy paschalnej, stanowi centrum życia eklezjalnego*¹².

Wielkoczwartkowa Msza Wieczerzy Pańskiej przywołuje inicjację szczytowego momentu Misterium Paschalnego. Szafarz Eucharystii – podkreśla Jan Paweł II – *dzięki władzy udzielonej mu w sakramencie Święceń, dokonuje przeistoczenia. To on wypowiada z mocą Chrystusowe słowa z Wieczernika «To jest Ciało moje, które za was będzie wydane... To jest Krew Moja, która za was będzie wylana». Kapłan wypowiada te słowa, a raczej używa swoich ust i swojego głosu Temu, który wypowiedział je w Wieczerniku*¹³.

Wieczera Pańska uobecnia się w każdej Mszy św. Podkreślał to we wprowadzeniu do Mszy św. Bp Wacław Świerżawski, stosując stale (dla niektórych aż do przesytu) formułę, że zgromadziliśmy się w Wieczerniku Pańskim. Bo Jego słowa – w nauczaniu Papieża – „Wy jesteście moimi przyjaciółmi”, „to czyńcie na moją pamiątkę” dotyczyły nie tylko tych, którzy byli obecni wówczas w Wieczerniku na Syjonie. My wszyscy jesteśmy z Jezusem, to jest nasza Wieczera, przez ofiarę eucharystyczną w niej naprawdę uczestniczymy.

Ostatnia Wieczera stanowiła kluczowy moment pośród ostatnich dni Jezusa, należała do esencjalnej treści misterium paschalnego. Gdy sprawujemy Ofiarę eucharystyczną – pisze Jan Paweł II w encyklice – mamy przed oczyma duszy *to, co wydarzyło się w wieczór Wielkiego Czwartku, podczas Ostatniej Wieczerzy i po niej. Ustanowienie Eucharystii uprzedzało bowiem w sposób sakramentalny wydarzenia, które wkrótce miały nastąpić, poczynwszy od konania w Getsemani. Widzimy znów Pana Jezusa, który wychodzi z Wieczernika, schodzi z uczniami w dół, ażeby przekroczyć potok Cedron i wejść do Ogrodu Oliwnego. W Ogrodzie tym do dnia dzisiejszego zachowały się niektóre bardzo stare drzewa oliwne. Może były nawet świadkami tego, co dokonało się w ich cieniu owego wieczoru, gdy Chrystus na modlitwie doświadczał śmiertelnej trwogi, «a Jego pot był jak gęste krople krwi, sączące się na ziemię» (por. Łk 22, 44). Rozpoczęła się przelanie krwi*¹⁴.

Rozpoczęła się męka i śmierć Chrystusa. Rozpoczęła się godzina naszego Odkupienia, rozpoczęła się sama esencja Misterium Paschalnego. Śmierć Chrystusa stała się „negacją negacji”: w Jezusie Bóg z miłości i dobrowolnie przyjął na

¹² Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 2 i 3. Por. M. Lehrent, *Triduum Paschalne i zapowiedź ogłoszenia encykliki*, „Wiadomości KAI” 2003 nr 17, s. 33; J. Krasiński, *Misterium Chrystusa w sakramentach*, „Znak” 22 (1970) nr 11, s. 1416-1427; E. J. Jezierska, *Eucharystia – udziałem wiernego w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 38 (1985), s. 8-15.

¹³ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 5.

¹⁴ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 3. Por. T. Węclawski, *To jest nasza wieczera*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 16, s. 6; E. Galbati, *L'Eucaristia nella Bibbia*, Milano 1999.

siebie śmierć, aby Jego śmierć stała się śmiercią śmierci – „mors mortis”. Bowiem w świetle ewangelii św. Jana wskrzeszenie Jezusa nie było jakimś wydarzeniem następczym, doczepionym z zewnątrz do męki Jezusa jako swoisty „happy end”, lecz jest to krzyż Chrystusa widziany z perspektywy Bożej, krzyż wyniesiony do chwały zwycięstwem zmartwychwstania i dziełem zbawienia.¹⁵

W znakach sakramentalnych, w znakach symbolicznych uobecnia się całe Misterium Paschalne. Celebrowanie Ciała i Krwi Chrystusa sprawia, że uczestniczymy realnie w tym, czego Jezus Chrystus dokonał. Jan Chryzostom nauczał, że wołą Jezusa było, aby postaci-symbolo chleba i wina realnie uobecniały jego Paschę¹⁶.

Papież z naciskiem podkreśla, że Kościół rodzi się z tajemnicy paschalnej i dlatego Eucharystia, która jest uobecnieniem tajemnicy paschalnej, stanowi centrum życia eklezjalnego. W tym „Mysterium fidei” – tajemnicy wiary *Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjscia w chwale*. Papież bardzo ekspresywnie naucza, że Eucharystia zawiera *niezarty zapis męki i śmierci Pana. Nie jest tylko przywołaniem tego wydarzenia, lecz jego sakramentalnym uobecnieniem. Jest Ofiarą Krzyża, która trwa przez wieki. W niej dokonuje się dzieło naszego Odkupienia*. W Eucharystii ofiara krzyżowa wciąż się uobecnia, trwa sakramentalnie w każdej wspólnocie kościelnej, która ją sprawuje przez ręce konsekrowanego szafarza. Za Soborem Trydenckim i za Katechizmem Kościoła katolickiego Jan Paweł II podkreśla, że Ofiara eucharystyczna nie jest konkurencją dla Ofiary krzyżowej, o co oskarżali niegdyś protestanci, ale Ofiara krzyżowa i ofiara eucharystyczna są jedną i tą samą ofiarą (jak uczyło Tridentinum: *Idem Offerens, eadem Victima, sola offerendi ratione diversa*). *Ofiara eucharystyczna uobecnia nie tylko tajemnicę męki i śmierci Zbawiciela, lecz także tajemnicę zmartwychwstania, w której ofiara znajduje swoje wypełnienie*¹⁷.

Realna obecność Misterium Paschalnego w Eucharystii łączy się w wykładni Papieża z przypomnieniem dogmatu trydenckiego „vere, realiter, substantialiter”.

¹⁵ T. Halik, *Świadkowie Bożej nieobecności*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 16, s. 5. Por. J. Giblet, *Eucharystia w Ewangelii św. Jana*, „Concilium”, t. III, dz. cyt., s. 568-574.

¹⁶ Jan Chryzostom, *Homilia in Sanctum Pascha*, nr 39. Por. L. Bouyer, *Mysterium paschalne*, Kraków 1973, s. 85-103; W. Hryniewicz, *Liturgia a misterium paschalne Chrystusa*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Błachnicki, W. Schenk, R. Zielasko, Poznań 1967, s. 75-98; J. Krasieński, *Mysterium paschalne*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 70 (1977), s. 267-273 i 71 (1978), s. 31-39; D. Kowalczyk, *Procesja wokół Wieczernika*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 25, s. 10; W. Lori, *The Mystery of Faith* – presentation from the Congress in Washington.

¹⁷ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 3-5, 11-12, 14. Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o Liturgii św. *Sacrosanctum Concilium*, nr 47; Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 3, 11; *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1085, 1367; Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, nr 20; A. Penna, „*Eucharystia*” i *Msza św.*, „Concilium”, t. III, s. 575-582.

Sobór Trydencki w dekreście o Najświętszej Eucharystii określił, że Eucharystia nie jest wyłącznie znakiem i symbolem Chrystusa, jak twierdzili sakramentarze Zwingli i Karlstadt, ale jest prawdziwą obecnością Chrystusa pod postaciami chleba i wina; nie jest wyłącznie obrazem lub figurą Chrystusa, jak głosił Oecolampadius, ale jest obecnością rzeczywistą; nie jest wyłącznie mocą Chrystusa, jak twierdził Jan Kalwin, ale jest substancjalną obecnością integralnego człowieczeństwa i bóstwa Chrystusa.¹⁸

Z całej doktryny Jana Pawła II wynika, że nasza wiara w rzeczywistą obecność Ciała Chrystusa w postaci tego chleba na ołtarzu i Jego Krwi w tym kielichu oznacza obecność Chrystusa w życiu Kościoła i w sercu wszystkich naszych spraw. Przez to, że On cały jest tu obecny – *naprawdę On, bezwzględnie On – wszystko się scala: Boża obecność, życie, męka, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa, wydanego za nas, i my, nasze życie i śmierć, nasza zupełna przynależność do Niego – Jego królowanie w nas i przez nas w tym świecie*¹⁹.

W encyklice *Ecclesia de Eucharistia* Jan Paweł II naucza, że *Eucharystia, pojęta jako zbawcza obecność Jezusa we wspólnocie wiernych i jako jej pokarm duchowy, jest czymś najcenniejszym, co Kościół posiada na drogach historii*. Przywołuje Papież formułę dogmatu trydenckiego, cytuje definicję trydencką transsubstancjacji (przeistoczenia), przypomina doktrynę Tomasa z Akwinu o rzeczywistej obecności Bóstwa w Eucharystii: „Adoro te devote, latens Deitas” (z sekwencji mszalne na święto Bożego Ciała). Spośród licznych wypowiedzi Ojców Kościoła dokumentujących katolicką naukę o dogmacie eucharystycznym wybiera fragment najbardziej wymownego i rozległego świadectwa: Cyryla Jerozolimskiego z jego czwartej katechezy mistagogicznej.²⁰

Nie podjął w encyklice Jan Paweł II oceny teorii transsignifikacji i transfinalizacji. Zapewne osądził, że z tymi koncepcjami rozprawił się jasno i zdecydowanie Paweł VI w swojej encyklice *Mysterium fidei* z roku 1965, gdzie nie tylko odrzucił pewne wątki i rozwiązania, ale także docenił ich wkład pozytywny, na zasadzie komplementarności. Koncepcje transsignifikacji i transfinalizacji można zaapro-

¹⁸ Por. Denzinger, nr 874; W. Granat, *Sakramenty święte. Część I: Sakramenty w ogólności – Eucharystia*, Lublin 1961, s. 178-180, 189-197; R. Laurentin, *Qu'est-ce que l'Eucharistie? Jésus Christ présent*, Paris 1981; A. Zuberbier, *Gdy zajął z nimi miejsce u Stołu...*, Warszawa 1988, s. 34-46; A. Boniecki, K. Kolenda-Zaleska, *Zrozumieć Papieża. Rozmowy o encyklikach*, Kraków 2003, s. 254 n.

¹⁹ T. Węclawski, *To jest nasza Wieczerza*, dz. cyt., s. 6. Por. Z. Perz, *Eucharystyczna uczta ofarna, w: Pascha nostrum*, red. J. Charytański, Poznań 1966, s. 153-174; J. Szczepański, *Eucharystia*, Sandomierz 2003, s. 30-34.

²⁰ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 9 i 15. Por. Paweł VI, Enc. *Mysterium fidei*, dz. cyt., s. 764; W. Granat, dz. cyt., s. 198-239; S. C. Napiórkowski, *Z Chrystusem w znakach*, Lublin 1984, s. 25-28.

bować, pod warunkiem, że bazują na fundamencie transsubstancjacji, a nie ją zastępują.

Na kanwie rozważań o rzeczywistej obecności Jezusa w Eucharystii warto przypomnieć postać wójta z Wolborza – Andrzeja Frycza Modrzewskiego, wielkiego filozofa społecznego XVI stulecia, w związku z 500-leciem jego urodzin, który posądzany o sprzyjanie innowiercom, faktycznie był zwolennikiem dogmatu trydenckiego i zawsze trwał przy Kościele katolickim. Na tle ówczesnych sporów eucharystycznych wyznawał, że lepiej jest pozostać przy wyraźnych słowach Chrystusa i wierzyć, że dane nam zostało Jego Ciało i Krew, aniżeli wplątać się w zawiłe pytania o sposób Jego tam przebywania. W naszej dobie Andrzej Frycz Modrzewski jest uważany za prekursora humanizmu chrześcijańskiego i ducha Vaticanum II.²¹

4. EUCHARYSTIA BUDUJE KOMUNIE (KOINONIE) EKLEZJALNĄ

Temu zagadnieniu poświęca Papież aż dwa rozdziały Encykliki. Konstatuje, że eklezjologia komunii stanowiła centralną i podstawową ideę zawartą w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Powołuje się na opinię Nadzwyczajnego Synodu Biskupów w tym względzie, ale takie zdanie można było spotkać w ustach wielu teologów²².

Sobór Watykański II określił Eucharystię słowami św. Augustyna: „sakrament miłosierdzia, znak jedności, węzeł miłości”. Dlatego słusznie się podkreśla, że Uroczystość Bożego Ciała to wielkie święto tajemnicy Kościoła – Ciała Chrystusowego. *Ofiara eucharystyczna* – naucza Jan Paweł II w encyklice – *sama z siebie jest skierowana ku wewnętrznemu zjednoczeniu nas wierzących z Chrystusem*, który przez komunie eucharystyczną łączy nas ze sobą i całym Ciałem Mistycznym.²³

²¹ J. Kracik, *Wolający na puszczy prekursor. Przed 500 laty urodził się Andrzej Frycz Modrzewski*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 21, s. 17; H. I. Szumił, *Wolbórz na przestrzeni wieków*, Wolbórz – Lublin 2003, s. 24-195; J. Krasiniński, *Zarys dziejów polskiego arianizmu przedsocyniańskiego*, „Studia Sandomierskie” 1 (1980), s. 121-122.

²² Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 34. Por. Nadzwyczajny Synod Biskupów, *Relacja końcowa*, „L'Osservatore Romano” 16 (1985) nr 12, s. 7; J. Krasiniński, *Kolegialność władzy w Kościele przed Soborem Watykańskim II i przełom soborowy*, „Studia Theologica Varsaviensia” 33 (1995) t. II, s. 5-30; tenże, *Znamiona Kościoła, w: Wiarygodność Kościoła*, red. T. Doła, Opole 1997, s. 59-60.

²³ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 16. Por. O. Semmelroth, *Die Kirche als Wurzelsakrament*, w: *Mysterium salutis*, Bd. IV, Teil I, red. J. Feiner, M. Löhrer, Einsiedeln 1972, s. 318-348; W. Dawidowski, *Sacrum w parze z profanum* (Procesja Bożego Ciała niosąca świętość Eucharystii w świeckość życia), „Tygodnik Powsz.” 56 (2002) nr 22, s. 11; A. Winklhofer, *Kirche in den Sakramenten*, Frankfurt 1968; A. Boniecki, K. Kolenda-Zaleska, dz. cyt., s. 258-260.

Ofiara eucharystyczna tkwi w centrum procesu wzrastania Kościoła. Istnieje związek przyczynowy pomiędzy Eucharystią a samym początkiem Kościoła. Ewangelie świadczą, że na Ostatniej Wieczerzy zgromadziło się dwunastu Apostołów. Właśnie oni – hoi dodeka – stanowią substytucję 12 pokoleń izraelskich. Są fundamentem nowego Ludu Bożego, Nowego Izraela i początkiem świętej hierarchii. Cementuje ich pierwsza eucharystyczna komunია. *Od tej chwili* – podkreśla Papież – *aż do końca czasów Kościół buduje się przez tę Komunię sakramentalną z Synem Bożym*. Włączenie w Chrystusa Mistycznego, jakie dokonuje się w chrzcie św., odnawia się i nieustannie umacnia przez uczestnictwo w Ofierze eucharystycznej. Każdy z nas przyjmuje Chrystusa i także Chrystus przyjmuje każdego z nas. Zacieśnią więzy przyjaźni z nami: *Wy jesteście przyjaciółmi moimi* (J 15, 14). My żyjemy w sposób nadprzyrodzony właśnie dzięki Niemu. *Jednocząc się z Chrystusem, Lud Nowego Przymierza daleki jest od zamykania się w sobie, staje się «sakramentem» dla całego rodzaju ludzkiego, znakiem i narzędziem zbawienia dokonanego przez Chrystusa, światłem świata i solą ziemi²⁴.*

Dalej Jan Paweł II akcentuje jednoczącą moc Eucharystii wobec Kościoła. Oczywiście kluczowy argument stanowią słowa Apostoła Narodów z Listu I do Koryntian: *Unum corpus sumus in Christo, qui de uno pane participamus* (1 Kor 10, 16-17). Przyjmując jeden chleb eucharystyczny my liczni tworzymy jedno ciało. Papież przywołuje w tym miejscu „precyzyjny i głęboki” komentarz św. Jana Chryzostoma, ukazujący realne przebywanie Chrystusa pod postaciami chleba i wina i jednoczącą skuteczność Uczty eucharystycznej. Kolejny raz Papież podkreśla, że *Pragnienie jedności sprawia, że kierujemy wzrok ku Eucharystii, która jest najwyższym sakramentem jedności Ludu Bożego, jej stosownym znakiem i cudowną przyczyną²⁵.*

Eucharystia sprawowana jest we wspólnocie lokalnej. Jest nią przede wszystkim parafia. Papież opisuje ją jako wspólnotę ochrzczonych, którzy wyrażają i potwierdzają swoją tożsamość przede wszystkim poprzez sprawowanie Ofiary eucharystycznej. Wymaga to jednak obecności kapłana (prezbitera), gdyż jedynie jemu przysługuje prawo do sprawowania Eucharystii in persona Christi.

Papież przywiązuje wielką wagę do sprawowania niedzielnej Eucharystii w zakresie budowania wspólnoty lokalnej. Pisał już o tym w Liście apostołskim o świętowaniu niedzieli (*Dies Domini*). Tutaj podkreśla, że *właśnie poprzez udział w Eucharystii dzień Pański staje się także dniem Kościoła, który dzięki temu może spełniać skutecznie swoje zadanie jako sakrament jedności.*

²⁴ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 21-22. Por. P. McPartlan, *Sacrament of Salvation. An Introduction to Eucharistic Ecclesiology*, Edinburgh 1995.

²⁵ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 23, 43-44. Por. J. Ernst, *Znaczenie eucharystycznego Ciała dla jedności Kościoła*, dz. cyt., s. 583-589.

Ofiara eucharystyczna – zaznacza Papież – chociaż celebryje się ją zawsze we wspólnocie lokalnej, nigdy nie jest celebracją tylko tej wspólnoty. Wspólnota w Ofierze eucharystycznej staje się obrazem i prawdziwą obecnością jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego Kościoła. Komunia kościelna zgromadzenia eucharystycznego jest komunią z własnym biskupem i z Papieżem. Rozważanie koronuje tekst Ignacego Antiocheńskiego w duchu: „Ecclesia sine episcopo non vocatur”²⁶.

Jako swoistą rekapitulację rozważań Papieża w zakresie relacji Eucharystii do komunii kościelnej można przytoczyć takie zdania jak: *Eucharystia tworzy komunie i wychowuje do komunii*. Eucharystia to „sakrament komunii kościelnej”. Nie przez przypadek „komunia” stała się szczególnym określeniem Najświętszego Sakramentu, które jest tak bliskie nazwy „komunii” czyli wspólnoty eklezjalnej. *Eucharystia objawia się... jako zwieńczenie wszystkich sakramentów, dzięki którym osiągamy doskonałą komunie z Bogiem Ojcem przez utożsamienie się z Jednorodzoną Synem, dzięki działaniu Ducha Świętego*.²⁷ Trynitarna komunie Osób Bożych staje się tu prawozorem komunii eklezjalnej.

5. EUCHARYSTIA JEST POWIERZONA KOŚCIOŁOWI JAKO HIERARCHICZNEJ KOMUNII

Jan Paweł II naucza w omawianej encyklice, że Eucharystia i liturgia eucharystyczna to „wielki skarb” powierzony Kościołowi. Kościół w oparciu o mandat Chrystusowy „określił reguły” sprawowania tajemnicy eucharystycznej. *Troska o ich jak najbardziej wierne zachowywanie staje się konkretnym wyrazem miłości Eucharystii i Kościoła*. Eucharystia jest „sakramentem komunii kościelnej”, nie jest własnością poszczególnego człowieka, proboszcza czy przełożonej zakonnej.

Komentatorzy encykliki zauważają, że w sprawie zachowania dyscypliny liturgicznej Papież jest bardzo stanowczy. Ubolewa, że nie brak cieni w sprawowaniu misterium eucharystycznego. Kieruje do całej społeczności Kościoła *gorący apel, ażeby podczas sprawowania Ofiary eucharystycznej normy liturgiczne były zachowywane z wielką wiernością. Są one konkretnym wyrazem autentycznej eklezjalności Eucharystii; takie jest ich najgłębsze znaczenie*²⁸.

²⁶ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 29, 32, 39, 41. Por. Jan Paweł II, List apost. *Dies Domini*, „Acta Apostolicae Sedis” 93 (2001), s. 291-292; M. Przeciszewski, *Eucharystia w życiu Kościoła*. Encyklika Jana Pawła II, „Wiadomości KAI” 2003 nr 17, s. 22; L. A. Burke, *The Eucharist Builds the Church* – presentation from the Congress in Washington.

²⁷ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 34, 38, 40, 43. Por. P. Rodriguez, *The Eucharist and Ecclesial Communion* – presentation from the Congress in Washington.

²⁸ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 10, 39, 42-43, 51-52. Por. A. Boniecki, K. Kolenda-Zaleska, dz. cyt., s. 260-263.

Wrócimy jeszcze do bólów Papieża z powodu postmoderny w traktowaniu liturgii eucharystycznej, rozmycia jej sakramentalnego charakteru; np. kiedy w miejsce starotestamentalnych czytań Habakuka czy Aggeusza wprowadzono do liturgii czytania Goethego czy Byrona.

Pragnę zwrócić uwagę na jeden aspekt. Teologowie, w tym liturgiści, ubolewają, że Sobór Watykański II tak dawno się zakończył, a tyle jeszcze z litery i ducha Soboru nie zostało wprowadzone do życia kościelnego. W Liście apostoła *Novo millennio ineunte* Jan Paweł II pyta: *W ramach przygotowań do Wielkiego Jubileuszu zaleciłem Kościołowi, aby zastanowił się, na ile nauka Soboru została przyjęta. Czy to uczyniono?*²⁹

By odpowiedzieć na pytanie Papieża, wskażę tylko trzy przykłady – odnoszące się do liturgii eucharystycznej.

1) Homilia jako integralna część Mszy św. winna być nie tylko składową liturgii niedzielnej, ale także – przynajmniej we Mszy głównej – w dni powszednie. Choćby było tylko pięć „pobożnych babek” na Mszy św., im też należy się dwuminutowa refleksja homiletyczna. Obserwowałem za Oceanem piękne (i nawet długie) homilie do wiernych w dni robocze.

2) Posoborowa reforma liturgiczna realizując Konstytucję o liturgii przywróciła procesję z darami ofiarniczymi. I nigdzie w dokumentach Kościoła nie jest powiedziane, że tę procesję realizuje się tylko wtedy, gdy odprawia nuncjusz papieski, prymas, biskup w czasie ingresu w ramach wielkiej gali liturgicznej. Może być najskromniejsza w zwyczajnej liturgii, ale winna być przynajmniej w Mszach niedzielnych, świątecznych i innych bardziej uroczystych. Procesja z darami, jak każda inna procesja liturgiczna, jest wyrazem statusu Ludu Bożego pielgrzymującego do Ziemi obiecanej Królestwa Niebieskiego. Pielgrzym jest *in statu viae*. Pielgrzym idzie, kroczy w kierunku ołtarza, by w imieniu wspólnoty złożyć dary ofiarne jako symbol oddania swojego życia Bogu. Bo cała liturgia to zespół znaków i symboli, które nas łączą ze światem Transcendencji.

Institutio generalis Missalis Romani, drukowane dziś po polsku w każdym Mszału pt. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* poucza o procesji z darami do ołtarza w numerach: 48, 49, 50. Czytamy tam m.in. Na początku liturgii eucharystycznej przynosi się do ołtarza dary, które staną się Ciałem i Krwią Chrystusa... dobrze jest, gdy chleb i wino przynoszą wierni, a kapłan lub diakon przyjmuje je w odpowiednim miejscu... Chociaż wierni nie przynoszą już do liturgii własnego chleba i wina, jak było daw-

²⁹ Jan Paweł II, List apostolski *Novo Millennio ineunte*, Kraków 2001, nr 57. Por. A. Bońkiewicz, *Ku przyszłości. 40 lat temu rozpoczął się Sobór Watykański II*, „Tygodnik Powsz.” 56 (2002) nr 41, s. 1; G. de Rosa, *Eucharystia od Soboru Trydenckiego do II Soboru Watykańskiego*, „Przegląd Powszechny” 120 (2003) t. 316, s. 247-261.

niej, jednak obrzęd przynoszenia darów zachowuje swoją wymowę i duchowe znaczenie... Procesji z darami towarzyszy śpiew itd. Teolog – liturgista dodaje: Centrum życia religijnego jest i pozostanie Eucharystia sprawowana i spożywana przez Kościół. *Procesja ma na celu jedynie obudzenie tej świadomości u wiernych*³⁰.

W licznych kościołach świata można oglądać procesję z darami. W polskich diecezjach w gorliwszych parafiach jest także praktykowana. W wielu świątyniach, nawet gdy po Soborze ta procesja z darami ofiarniczymi została zainicjowana, z czasem wygasła.

Można zrozumieć, że przyczyną tego stanu rzeczy jest brak zaangażowania, brak gorliwości kapłańskiej, niedbalstwo, oziębłość, słabość moralna jak i w innych dziedzinach życia kapłańskiego, np. przy obsłudze konfesjonatu. To jest pojmowalne. Ale trudno zrozumieć etiologię, gdy w pewnym klasztorze (mniejsza o kraj i diecezję) przełożona zakazała procesji z darami ofiarnymi, która była tam praktykowana przez dziesiątki lat. W takiej sytuacji można tam oczekiwać także dekretu: życie normalne w klasztorze jest dozwolone, ale asceza, kontemplacja i mistyka są zakazane.

Pod koniec XVIII wieku „arcykatolicki” cesarz austriacki Józef II zaczął określać prawa i przepisy kościelne i pod surowymi sankcjami je realizował. Określał m.in. ile świec ma się palić przy ołtarzu, jak wysoki ma być katafalk dla poszczególnych stanów itp. Biskupi i kapłani nie mieli tu nic do powiedzenia.

Dziś józefinizm, jak gallikanizm, jansenizm, febronianizm, wymieniany jest pośród koncepcji heterodoksyjnych, wrogich Kościołowi.

Czy przełożona może decydować w sprawie norm liturgicznych? Jan Paweł II w encyklice o Eucharystii bardzo mocno podkreśla: *Liturgia nie jest nigdy prywatną własnością kogokolwiek. Tajemnica eucharystyczna jest zbyt wielka, ażeby ktoś mógł pozwolić sobie na traktowanie jej wedle własnej oceny.* A teolog liturgista dodaje: liturgia jest dziełem Bożym dla ludu. Prawdziwym podmiotem celebracji jest Chrystus. Dlatego należy zrezygnować z jakichkolwiek zachcianek, eksperymentów i pokus poprawiania liturgii. Liturgia należy do Boga. *Duch Święty nie zostawia liturgii na pastwę ludzi Kościoła*³¹. A może są pewne wyjątki?

3) Trzecia egzemplifikacja

Jako wykładowca liturgiki w seminarium duchownym całą diecezję ówczesną (dużą) na różnych kongregacjach rejonowych wprowadzałem w arcana posoboro-

³⁰ W. Dawidowski, *Sacrum*, dz. cyt., s. 11. Por. A. Gerken, *Teologia Eucharystii*, Warszawa 1977; A. Zuberbier, *Gdy zajął z nimi*, dz. cyt., s. 65.

³¹ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 52; A. Draguła, *Ani moja, ani nawet Kościoła. Rozmowy o Mszy świętej*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 23, s. 19. Por. T. Kwiecień, J. Borkowicz, *O Mszy świętej. Błogosławione marnowanie*, Kraków 2003; W. Świerżawski, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*, Kraków 1983, s. 52-59, 367-413.

wej reformy liturgicznej. Tłumaczyłem: przez całe stulecia w czasie odmawiania Credo mszalnego (nicejsko-konstantynopolitańskiego symbolu wiary) na słowa: *Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est* każdy kapłan kękał. Nawet kulawi czynili to z wysiłkiem. Teraz dla uczczenia wielkiej tajemnicy Wcielenia Syna Bożego (za wyjątkiem Bożego Narodzenia i Zwiastowania) kapłan się pochyla, a z nim rzesza wiernych. Jaki to będzie piękny gest liturgiczny, gdy zobaczymy rzeszę ludzi zgiętych jak łan zboża na wietrze – dla adoracji Boga wcielonego. Tymczasem można obserwować, jak wielu kapłanów nawet nie drgnie w czasie tych słów, choć przepis w tekście Credo jest wydrukowany dużymi literami.

Może ktoś skwitować te uwagi krótką oceną: profesor to rytualista, rubrycysta, eksponuje drobne przepisy liturgiczne. Ale Jan Paweł II nic nie mówi o selektywności, wybiórczości przepisów liturgicznych, realizowanych według własnego uznania. Wypowiada się na temat poważnego traktowania przepisów i reguł liturgicznych mocno od początku pontyfikatu. A jego żądania w encyklice ostatniej są stanowcze i bardzo twarde. Cytowaliśmy je. Jeszcze dodamy: *Również w naszych czasach posłuszeństwo normom liturgicznym powinno być na nowo odkryte i docenione jako odbicie i świadectwo Kościoła jednego i powszechnego, uobecnionego w każdej celebracji Eucharystii. Kapłan, który wiernie sprawuje Mszę św. według norm liturgicznych, oraz wspólnota, która się do nich dostosowuje, ukazują w sposób dyskretny, lecz wymowny swą miłość do Kościoła*³². Oczywiście ani Papież, ani nizej podpisany nie kwestionuje hierarchii i gradacji przepisów liturgicznych, tak jak nie kwestionuje się we współczesnej teologii nawet hierarchii dogmatów.

W odniesieniu do liberalnego traktowania liturgii eucharystycznej Jan Paweł II ubolewa w encyklice, nie pierwszy raz, że Eucharystia traktowana jest w niektórych Kościołach jako symboliczny znak wspólnoty. Jest to zwykle braterskie spotkanie cementowane symboliką liturgiczną. Brak jest wymiaru ofiarniczego. Brak odniesienia do obecności Boga wcielonego – w sprawowanej Ofierze.

Konstatuje także Papież, że niektóre wspólnoty cechuje zanik adoracji eucharystycznej. Mówi o *potrzebie dłuższego zatrzymania się przed Chrystusem obecnym w Najświętszym Sakramencie na duchowej rozmowie, na cichej adoracji w postawie*

³² Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 52. Jan Paweł II od początku pontyfikatu twardo akcentuje konieczność zachowania przepisów liturgicznych. Por. Wypowiedź z cytow. Listu apostoła. O tajemnicy i kulcie Eucharystii z roku 1980: *To podporządkowanie szafarza – liturga względem «Mysterium», które zostało mu powierzzone przez Kościół dla dobra całego Ludu Bożego, musi znaleźć swój wyraz również w zachowaniu całokształtu wymagań liturgicznych związanych ze sprawowaniem Najświętszej Ofiary. (...) Nieliczenie się z przepisami liturgicznymi musi być odbierane jako brak poszanowania dla Eucharystii – podyktowany może indywidualizmem, a może bezkrytycznym stosunkiem do lansowanych opinii, a może jakimś brakiem ducha wiary* (nr 12). Por. Święta Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja *Inaestimabile Donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy Eucharystycznej, Watykan 1980, s. 3-13.

pełnej miłości. *Ileż to razy, moi drodzy Bracia i Siostry, przeżywałem to doświadczenie i otrzymałem dzięki niemu siłę, pocieszenie i wsparcie!*³³

Wybitny teolog czeski ks. Tomasz Halik zwierza się, że kiedy siedzi w konfesjonale i spowiada, pomaga mu świadomość, że tuż obok wystawiony jest Najświętszy Sakrament. Cieszy się z bliskości Chrystusa. Jest to jakby echo słów Papieża z encykliki, w której tak charakteryzuje adorację eucharystyczną: *Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca*³⁴.

Problematykę adoracji podejmuje J. G. Hibbard w artykule *Should we start perpetual adoration?* Wieczystą adorację Kościół zna i praktykuje od wieków. Autor zastanawia się nad tym nabożeństwem w sytuacji, gdy kościoły są więcej zamknięte niż otwarte i kiedy trzeba chować Najświętszy Sakrament, gdy zaczyna się Ofiarę Mszy św. Omawia adorację wystawionego Najświętszego Sakramentu i adorację Chrystusa w tabernakulum w czasie nawiedzenia świątyni. Teolog podkreśla: Nie można wystawienia Najświętszego Sakramentu traktować jako wyłącznego wyrazu standardu ortodoksji.³⁵

Już w adhortacji apostołskiej *Reconciliatio et paenitentia* Jan Paweł II konstatawał, że w niektórych wspólnotach kościelnych nastąpił rozdział między sakramentem pokuty a Eucharystią. Również w omawianej encyklice przypomina, że Eucharystia to nie tylko „koinos artos”, „koinon poma” – mówiąc słowami św. Justyna – ale to obecność samego Boga wcielonego, dlatego wierni przystępujący do Komunii św. winni znajdować się w stanie łaski, z którym koliduje grzech ciężki. *Nie wystarczy wiara, ale trzeba trwać w łasce uświęcającej i w miłości, pozostając w łonie Kościoła «ciałem i sercem»; potrzebna jest, mówiąc słowami św. Pawła «wiara, która działa przez miłość»*³⁶.

6. WYMIAR APOSTOLSKI I EKUMENIA EUCHARYSTII

Apostolskość Kościoła oznacza, że został on założony na fundamencie Apostołów. Eucharystia ustanowiona przez Chrystusa została powierzona Apostołom

³³ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 10, 25. Por. W. Haunerland, *Die Eucharistie und ihre Wirkungen im Spiegel der Eucharistologie des Missale Romanum*, Münster 1989.

³⁴ Por. Most Tomasza (T. Halik), „Tygodnik Powsz.” 56 (2002) nr 25, s. 8; Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 25; B. Nadolski, *Elementy wychowania eucharystycznego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 39 (1986), s. 127-133; D. Kowalczyk, *Procesja*, dz. cyt., s. 10.

³⁵ J.G. Hibbard, *Should we start perpetual adoration?*, „Celebrate! The Journal That Makes Liturgy Come Alive” 42 (2003) nr 3, s. 4-6. Por. A. Boniecki, K. Kolenda-Zaleska, dz. cyt., s. 265.

³⁶ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 36, 37. Por. M. Preciszewski, *Eucharystia w życiu Kościoła*, dz. cyt., s. 22; J. Dietzen, *Can Communion be received twice a day?*, „The Catholic Review”, Aug. 7, 2003, s. 8.

i ich następcom. *Kościół, sprawując Eucharystię na przestrzeni wieków, nieustannie zachowuje ciągłość działania Apostołów, posłusznych zaleceniu Pana.* Papież ukazuje także drugie znaczenie apostołowości: *Także w tym drugim znaczeniu Eucharystia jest apostołska, ponieważ jest sprawowana zgodnie z wiarą Apostołów.* W ciągu wieków Magisterium Kościoła określało precyzyjnie doktrynę eucharystyczną, m.in. w zakresie semantyki, w celu zachowania integralnej wiary apostołskiej. *Wiara ta pozostaje niezmieniona, i jest dla Kościoła rzeczą istotną, aby taką była zachowana.*

Apostołski wymiar Eucharystii bazuje na sukcesji apostołskiej w misji pasterkiej zakładającej istnienie sakramentu święceń, *czyli wywodzącą się od samych początków nieprzerwaną ciągłość ważnych święceń biskupich.* Zgromadzenie wiernych, które zbiera się w celu sprawowania Eucharystii, absolutnie potrzebuje kapłana z mocą święceń. *Jest on darem, który wspólnota otrzymuje dzięki sukcesji biskupiej pochodzącej od Apostołów.* Biskup Jean – Louis Plouffe na kongresie waszyngtońskim uzupełnił ten wątek papieski dynamizmem apostołowania we współczesnym świecie, czyli mocą płynącą z Eucharystii.³⁷

Przywołany kanon apostołowości rzutuje na stanowisko Papieża w sprawie fałszywego irenizmu. Jan Paweł II ostrzega przed wypaczonym – choć wyrastającym z dobrych chęci – rozumieniem ekumenicznych inicjatyw. Błędem jest rozdzielanie Eucharystii od sakramentu kapłaństwa. Pełna bowiem ofiara eucharystyczna ma miejsce tylko wtedy, gdy sprawowana jest w oparciu o sakrament kapłaństwa. *Dlatego też wierni katolicy, szanując przekonania religijne naszych braci odłączonych, winni jednak powstrzymać się od uczestnictwa w Komunii rozdzielanej podczas ich celebracji.* Szeroko otwarta interkomunia a nade wszystko koncelebracja domaga się pełnej komunii w zakresie wyznania wiary, sakramentów i władzy kościelnej. Koncelebracja to znak pełnej jedności.

Jak w encyklice *Ut unum sint* Jan Paweł II apeluje o zaangażowanie na rzecz jedności i kieruje serca wszystkich chrześcijan *ku Eucharystii, która jest najwyższym sakramentem jedności Ludu Bożego, jej stosownym znakiem i cudowną przyczyną*³⁸.

Wbrew niektórym opiniom przewodniczący Papieskiej Rady do Spraw Jedności Chrześcijan podkreśla, że nowa encyklika papieska *ani o jeden milimetr nie cofa dialogu ekumenicznego.* Papież bowiem poszerza możliwość przyjmowania Komu-

³⁷ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 26-29; J. L. Plouffe, *The Apostolicity of the Eucharist and of the Church* – presentation from the Congress in Washington. Por. J. Augustyn, *Życie i Eucharystia*, Kraków 1998; J. Krasieński, *Eucharystia – wolność – rodzina*, „Collectanea Theologica” 67 (1997) f. 3, s. 61-78.

³⁸ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 10, 30, 35, 43-46. Por. S. C. Napiórkowski, *Eucharystia – modele jedności – Urząd kościelny*, „Biuletyn Ekumeniczny” 6 (1977) nr 3, s. 42-48; M. Przeciszewski, *Eucharystia*, dz. cyt., s. 21-22.

nii św. przez niekatolika poza życiowe sytuacje ekstremalne i mówi o „poważnej duchowej potrzebie”, która usprawiedliwia przystąpienie niekatolika do komunii eucharystycznej w Kościele katolickim.³⁹

7. MAJESTAT I PIĘKNO LITURGII EUCHARYSTYCZNEJ

To temat rozdziału V encykliki *Ecclesia de Eucharistia*. Rozpoczyna ten wątek rozważań Jan Paweł II przywołując scenę namaszczenia w Betanii, która poprzedzała moment Ostatniej Wieczerzy i ustanowienie Eucharystii. Maria wylewa na głowę Jezusa flakonik drogiego olejku, co wydaje się uczniom (zwłaszcza Judaszowi) aktem marnotrawstwa w obliczu potrzeb ludzi biednych. Niewiasta chciała uczcić Chrystusa przed momentem Jego zgonu.

Podobnie Kościół w ciągu wieków nie żałuje złota, kosztowności, wielkich dzieł sztuki i architektury, by maksymalnie przyozdobić świątynię – miejsce przebywania Boga w Eucharystii. *Tak jak kobieta z Betanii, Kościół nie obawiał się «marnować», poświęcając najlepsze swoje zasoby, aby wyrazić pełne adoracji zdumienie wobec niezmiernego daru Eucharystii*⁴⁰.

Kościół czuł się zobowiązany, aby sprawować Eucharystię w oprawie godnej tej wielkiej tajemnicy. W służbie Eucharystii narodziły się wielkie obrządki liturgiczne Wschodu i Zachodu. Bogactwo obrzędów, modłów, śpiewów i innych wyrazów kultu jest nieprzebrane. Papież eksponuje „natchnione melodie gregoriańskie”, dzieła „wielkich kompozytorów, którzy zmierzili się z tekstami liturgicznymi Mszy św.”. Także pośród paramentów liturgicznych można dostrzec ogromną „ilość wytworów artystycznych, wyrobów rzemiosła i prawdziwych dzieł sztuki”. Wielkim znawcą dzieł sztuki w służbie Eucharystii był ks. prof. Janusz Pasierb, który na kongresach krajowych i zagranicznych mówił fascynująco o bogactwie artystycznym ołtarzy, monstrancji, kielichów, ornatów i innych paramentów liturgicznych.⁴¹

³⁹ Por. tom, *Kard. Kasper: nowa encyklika nie cofa dialogu ekumenicznego*, „Wiadomości KAI” 2003, nr 17, s. 23; ml, *Abp Amato: nie ma mowy o wspólnej Eucharystii z innymi Kościołami*, tamże, s. 23; tom, *Niemcy: podzielone opinie nt. nowej encykliki papieskiej*, tamże, s. 23; E. Hönig, *Die Eucharistie als Opfer nach den neueren ökumenischen Erklärungen*, Paderborn 1989; J. Bujak, *Eklezjologia trynitarno-eucharystyczna w dokumentach Międzynarodowej Komisji Mieszanej do Dialogu Teologicznego między Kościołem Katolickim a Kościołem Prawosławnym*, „Collectanea Theologica” 73 (2003) nr 3, s. 77-103.

⁴⁰ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 47-48. O przejawach kultu eucharystycznego por. W. Granat, dz. cyt., s. 424-433.

⁴¹ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 49. Por. A.L. Szafrański, *Teologia liturgii eucharystycznej*, Lublin 1978; C. Chwiczynski, W. Dryll, 46. *Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny. Informator*, Wrocław 1997, s. 2-14. O twórczości artystycznej w służbie Eucharystii pisał sporo i pięknie mówił ks. prof. Janusz Pasierb (+1993), np. na sesji teologów polskich z okazji

W służbie Eucharystii narodziła się cudowna architektura, piękne bazyliki z pierwszych wieków, imponujące katedry średniowiecza, kościoły wielkie lub małe, rozliczne formy ołtarzy i tabernakulów. *Można zatem powiedzieć – konkluduje Papież – że Eucharystia kształtowała Kościół i duchowość, i wywarła mocny wpływ na «kulturę», szczególnie w sferze estetyki.*

Na kanwie tych rozważań Jan Paweł II przywołuje swój *List do artystów* z roku 1999⁴² i podkreśla, że *w tym wysiłku adoracji tajemnicy Eucharystii, zawartym w perspektywie obrzędowej i estetycznej... współzawodniczyli chrześcijanie Zachodu i Wschodu.* Jakże gorąco należy dziękować Bogu za wielkie dzieła architektoniczne i malarskie, które zrodziły się w tradycji bizantyńskiej i całego słowiańskiego regionu geograficznego i kulturowego, przy czym wschodnia sztuka kościelna zachowała silne poczucie tajemnicy. Wspaniałość architektury i mozaik Wschodu i Zachodu stał się powszechnym dziedzictwem wierzących i stanowi cenny pomost w budowaniu pełnej komunii w wierze i celebracji chrześcijańskiej.⁴³

II Krajowego Kongresu Eucharystycznego w Częstochowie na Jasnej Górze (5-7 marca 1987). W duchu Jana Pawła II ks. prof. Janusz Pasie rb ukazywał, jak kult eucharystyczny rodził w Polsce kulturę humanistyczną. Najpierw architekturę, która jest domem wszystkich sztuk. Dla sprawowania Eucharystii budowano wszystkie świątynie, wszystkie ołtarze. W samej katedrze wawelskiej było niegdyś 80 ołtarzy. Gigantyczna nastawa ołtarza (retabulum) w Pelplinie jest 26 razy wyższa od mensy ołtarzowej. W takich ołtarzach wystawiano Najświętszą Eucharystię. Wielką domenę sztuki eucharystycznej stanowiły i stanowią kielichy eucharystyczne. Na takim kielichu eucharystycznym – konstatował ks. J. Pasie rb – zawierało się więcej treści teologicznych niż w całym wystroju niektórych współczesnych świątyń. Graverowano na nich wiele scen biblijnych, wiele obrazów, np. 8 błogosławieństw, 4 cnoty kardynalne, 3 teologiczne. Na stopie, na brzegach kielicha i na monstrancji znajdowały się szlachetne kamienie i dlatego S. H. Lubomirski nazywał Chrystusa „krzewem koralowym”. W monstrancjach hostie lokowano między postaciami Mojżesza i Eliasza celem przywołania sceny Przemienienia, bo Najśw. Sakrament to efekt przemienienia eucharystycznego. Piękny okaz stanowi monstrancja w farze poznańskiej – jednego metra wysokości.

Bogata kartę twórczości artystycznej stanowiły szaty liturgiczne w służbie Eucharystii, jak np. słynny ornat św. Jadwigi. Warsztaty hafciarskie klasztorów żeńskich w wielu ośrodkach tworzyły istne arcydzieła. Podobnie znajdujemy wiele dzieł sztuki w zakresie malarstwa i rzeźby np. wizerunek Chrystusa tłoczącego winogrona, z których płynie sok do kielicha eucharystycznego na ołtarzu, czy liczne obrazy Wieczery Pańskiej. Arcydzieła sztuki stanowią ilustracje mszałów, np. pięknie ozdobiona litera „T” na pierwszej karcie kanonu (Te igitur). Skarbem eklezjalno-kulturowym jest mszał pisany złotem na purpurze w Pelplinie, mszał Erazma Ciołka, płocki ewangeliarz z XIII wieku.

Muzyka kościelna w służbie Eucharystii to istny temat-rzeka. Wystarczy wskazać na liczne Msze, pieśni eucharystyczne i wiele innych kompozycji. Kaznodziejstwo eucharystyczne i obecność Eucharystii w licznych utworach literatury polskiej to kolejna karta kulturowo-sakralna.

⁴² „Acta Apostolicae Sedis” 91 (1999), s. 1155-1172. Por. A. Boniecki, K. Kołenda-Zaleska, dz. cyt., s. 266-267.

⁴³ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 49-51. Por. D. Wuerl, *The Dignity of the Eucharistic Celebration – presentation from the Congress in Washington*; H. Paprocki, *Le Mystère de*

8. ESCHATOLOGICZNE UKIERUNKOWANIE EUCHARYSTII

Doktryna Kościoła i liturgia zawsze traktowały Eucharystię jako zadatek życia wiecznego i rękojmię zmartwychwstania ciał. Kościół tyle razy znosi modły do Boga, aby Ofiara Eucharystyczna, *która wzięła początek w misterium paschalnym... stała się dla nas lekarstwem na wieczność*. Ścisła koneksja zmartwychwstania i Eucharystii, to że między naszym zmartwychwstaniem jak i zmartwychwstaniem Jezusa a Eucharystią *zachodzi ścisły i istotowy związek, jest podstawowym przeświadczeniem wiary chrześcijańskiej, którego przesłanki znajdują się już w Nowym Testamencie*⁴⁴. Według nauki św. Pawła Eucharystia jest nie tylko ukrzyżowanym ciałem Pana, lecz równocześnie zmartwychwstałym i uwielbionym ciałem, czyli jest samym wywyższonym Kyriosem. Nie może tu chodzić o ciało Pana, które istniało tu na ziemi, by w końcu podzielić los wszelkiego ciała, lecz o ciało Pana istniejące w niezniszczalności, w chwale. Z Listów św. Pawła wynika, że eucharystyczne ciało Chrystusa nie może istnieć bez relacji do ciała zmartwychwstałego i zdarzenia zmartwychwstania. Może więc być interpretowane tylko na podstawie tej relacji. Pokarm eucharystyczny to nie „zmarłe” ciało Jezusa, lecz ciało wywyższonego Syna Człowieczego, które zostało przyjęte do chwalebnej egzystencji Ojca. Te same idee zawiera Ewangelia św. Jana traktując o cierpieniu i wywyższeniu Jezusa w chwale Ojca. To eschatologiczne rozumienie Eucharystii dotyczy zarówno zmartwychwstania Jezusa jak powszechnego zmartwychwstania ludzi. Pod wpływem myśli Janowej św. Ignacy Antiocheński określa Eucharystię jako pokarm, który jest „lekarstwem nieśmiertelności”.

Ojcowie Kościoła często wyrażali pogląd, że zmartwychwstanie eschatologiczne dokonuje się dzięki Ciału i Krwi Chrystusa, czyli mocą Eucharystii. Np. św. Grzegorz z Nyssy podkreśla, że Eucharystia jest ciałem Chrystusa, „które pokonało śmierć i jest źródłem naszego życia”. Dla Teodora z Mopswestii sprawcza moc Eucharystii polega na zabezpieczeniu nieśmiertelności ciała i nieśmiertelnej szczęśliwości duszy. W takim ujęciu eschatologiczne rozumienie Eucharystii zakłada zmartwychwstanie w zupełnie realistycznym sensie, niezależnie od sposobu pojmowania identity ciał zmartwychwstałych.

Paschalny charakter eucharystii oznacza więc, że zmartwychwstanie jest nie tylko rodzajem nagrody lub owocem moralnym, konsekwencją spożywania Ciała

l'Eucharistie. Genese et interpretation de la liturgie eucharistique byzantine, Paris 1993; A. Heinz, H. Rennings, *Gratias agamus. Studien zum eucharistischen Hochgebet*, Freiburg-Basel-Wien 1992; M. Preciszewski, *Eucharystia w życiu Kościoła*, dz. cyt., s. 22.

⁴⁴ L. Scheffczyk, *Zmartwychwstanie*, Warszawa 1984, s. 277. Por. J. Krasiński, *Misterium Chrystusa w sakramentach*, „Znak” 22 (1970), s. 1419-1423; J. Jezierska, *Eucharystia – udziałem wiernego w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa*, dz. cyt., s. 8-15.

i Krwi Pańskiej, ale że Eucharystia ma ontologiczny, rzeczywisty i bezpośredni wpływ na zmartwychwstanie człowieka, który w niej uczestniczy. Eucharystia więc tak, jak buduje Kościół – Mistyczne Ciało Chrystusa, tak również „buduje zmartwychwstałe ciało”. Przyjmowana w doczesności ma wymiar transcendentny, kształtuje człowieczeństwo dla bytowania eschatologicznego, wiecznego. Można ten proces nadprzyrodzony nazwać „antropologiczną transsubstancją paschalną” lub „epiklezą eschatologiczną”. Bowiem Duch Święty poprzez Eucharystię dokonuje w nas czegoś analogicznego do przeistoczenia eucharystycznego. W procesie przyswajania pokarmu eucharystycznego ciało doczesne staje się sakramentem ciała eschatologicznego – duchowego (soma pneumatikon – 1 Kor 15, 44). Eschatologiczny finał i efekt tej transsubstancji stanowi już „nowe stworzenie”, ponieważ zmartwychwstanie nie jest tylko zwykłymżywieniem zwłok, ale jest nową, chwalebłą formą bytowania człowieczeństwa w rzeczywistości „nowych niebios i nowej ziemi”. Gestorem tożsamości ciała zmartwychwstałego, budowanego już w doczesności, jest właśnie Eucharystia, a konkretnie zmartwychwstałe ciało Chrystusa – Kyriosa⁴⁵.

Zatem teologia tradycyjna i posoborowa jednoznacznie uwydatniała prawdę, że Eucharystia – sakrament miłości przygotowuje czy raczej wręcz predestynuje integralną ludzką naturę do udziału w nieskończonej miłości Ojca i Syna i Ducha Świętego w Ojczyźnie wiecznego życia.

W ten kontekst doskonale wpisuje się refleksja teologalna zawarta w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*. Papież wskazuje na aklamację kończącą przeistoczenie, która akcentuje wymiar eschatologiczny Ofiary Eucharystycznej: *oczekujemy Twego przyjścia w chwale. Eucharystia kieruje do ostatecznego celu, jest przedsmakiem pełni radości obiecannej przez Chrystusa (por. J 15, 11); w pewnym sensie jest antycypacją Raju – w niej «otrzymujemy zadatek przyszłej chwaly»⁴⁶.*

Cała treść Eucharystii wyraża pełne nadziei oczekiwanie *przyjścia naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa*. Kto przyjmuje Ciało Chrystusa w Eucharystii nie musi wyczekiwać zaświatów, żeby otrzymać życie wieczne, bowiem posiada je już na ziemi, jako przedsmak jego wiekuistej pełni. W Eucharystii zawiera się także gwarancja zmartwychwstania ciał, które nastąpi na końcu świata, jak o tym zapewnia Chrystus: *Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskrzeszę w dniu ostatecznym* (J 6, 54). Papież podkreśla, że ta gwarancja przyszłego

⁴⁵ G. Martelet, *Zmartwychwstanie, Eucharystia, człowiek*, Warszawa 1976, s. 185-223; F. Durrewell, *L'Eucharistie, sacrement pascal*, Paris 1981; R. E. Rogowski, *Transsubstancja paschalna*, „Ateneum Kapłańskie” 78 (1986) t. 106, s. 24-33.

⁴⁶ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 18. Por. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, nr 47; A.L. Szafrąński, *Paschalny, eschatologiczny i eklezjalny charakter Komunii świętej*, „Collectanea Theologica” 41 (1971) f. 1, s. 5-18; J. Giblet, dz. cyt., s. 569-571.

zmartwychwstania opiera się na fakcie, iż Ciało Jezusa przyjmowane w Eucharystii jest chwalebny Ciałem Zmartwychwstałego. Encyklika przywołuje świadectwo Ojców Kościoła (Ignacy Antiocheński, Ireneusz z Lionu), że Chleb eucharystyczny to „Farmakon immortalitatis, antidotum na śmierć”⁴⁷.

Ukierunkowanie eschatologiczne Eucharystii wyraża i wzmacnia komunię z Kościołem zbawionych w niebie. Wskazują na nią modlitwy eucharystyczne Zachodu i anafory liturgii wschodniej, które wymieniają Maryję zawsze Dziewicę, Matkę naszego Pana Jezusa Chrystusa, aniołów, świętych apostołów, męczenników i wszystkich świętych. Gdy sprawujemy eucharystyczną ofiarę Baranka, uczestniczymy w liturgii niebiańskiej. *Zaiste, Eucharystia jest bramą nieba, która otwiera się na ziemi. Jest promieniem chwały niebieskiego Jeruzalem, który przenika cienie naszej historii i rzuca światło na drogi naszego życia*⁴⁸.

Eucharystia ukierunkowana ku eschatologii, ku rzeczywistości „Nowych Niebios” i „Nowej Ziemi” inspiruje naszą ziemską wędrówkę i *zasiewa żywe ziarno nadziei w nasze codzienne zadania i obowiązki*, pomaga budować świat rzeczywistości ziemskiej według zamysłów Boga. W świecie pełnym problemów, cierpień i zagrożeń Eucharystia pozwala rozbłysnąć chrześcijańskiej nadziei, pomaga w dziele przemiany życia i w aktach metanoi, aż to życie stanie się „całe eucharystyczne”. I to jest rola Eucharystii aż do momentu zamknięcia dziejów świata, aż do paruzji Pana⁴⁹.

9. POZOSTAŁE AKCENTY ENCYKLIKI

Wschodnie chrześcijaństwo zawsze widziało i odczuwało obecność Ducha Świętego w myśli i życiu Kościoła. Po Soborze Watykańskim II także w teologii Zachodu nastąpił znaczny wzrost momentu pneumatologicznego. Po okresie „nieobecności Ducha” (wyrażenie biskupa Dijon, M. Ladrière z r. 1921) nastąpił „Le retour de l'Esprit”⁵⁰.

⁴⁷ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 18. Por. W. Granat, dz. cyt., s. 216; T. Fitzgerald, *The influence of the Holy Eucharist on bodily resurrection*, Romae 1965.

⁴⁸ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 19. Por. X. Léon-Dufour, *Résurrection de Jésus et message pascal*, Paris 1971; L. Bouyer, *Mysterium paschale*, dz. cyt., s. 104-107.

⁴⁹ Por. 1 Kor 11, 6. Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 20, 58. Por. J. Krasinski, *Eucharystia – wolność – rodzina*, dz. cyt., s. 61-78; B. Nadolski, *Elementy wychowania eucharystycznego*, dz. cyt., s. 127-133.

⁵⁰ A. de Kevin i D. Raneghan, *Le retour de l'Esprit*, Paris 1972. Por. L. Balter, *Duch Święty we współczesnej teologii katolickiej*, „Zeszyty Naukowe KUL” 19 (1976) nr 3, s. 57-67; A. Jankowski, „Duch Ojca” – „Duch Syna”, „Znak” 26 (1974), s. 1227-1238; *Gegenwart des Geistes. Aspekte der Pneumatologie* (dz. zb.), Basel 1979; H. Simon, *Chrystus żyje w słowie Bożym przez Ducha Świętego*, „Homo Dei” 51 (1982), s. 8-17; L. Balter, *Pneumatyczny wymiar tajemnicy zbawienia*, „Ateneum Kapłańskie” 73 (1981) t. 96, s. 182-193; A. Jankow-

Pneumatologia eklezjologiczna, mariologiczna, chrystologiczna, pneumahagijny wymiar sakramentu św. to tylko niektóre obszary dowartościowania obecności i działania Ducha Świętego w dziejach zbawienia.

Także w zakresie teologii eucharystycznej notuje się crescendo wymiaru pneumahagijnego. Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* podkreśla podstawową prawdę, że *gdy w Komunii św. przyjmujemy Ciało i Krew Chrystusa, przekazuje On nam także swego Ducha*.

Znamienna jest treść wypowiedzi św. Efrema, cytowana przez Papieża: *Chrystus nazwał chleb swoim żyjącym Ciałem, napenił go sobą samym i swoim Duchem. (...) A kto go z wiarą spożywa, spożywa Ogień i Ducha*. Podobnie wypowiadał się Jan Chryzostom. Kościół stale prosi o działanie Ducha Świętego w modlitwie epiklezy eucharystycznej: *Spraw, abyśmy posileni Ciałem i Krwią Twojego Syna i napelnieni Duchem Świętym stali się jednym ciałem i jedną duszą w Chrystusie* (III modlitwa eucharystyczna).

Konkluzja pneumatologiczna Papieża jest oczywista: *W ten sposób, przez dar swojego Ciała i swojej Krwi, Chrystus pomnaża w nas dar swojego Ducha, wylanego już w Chrzcie św. i udzielonego jako «pieczęć» w sakramencie Bierzmowania*⁵¹.

Rozważania eucharystyczne traktowane jako „zdumienie” nad nadprzyrodzonym cudem przeprowadza Jan Paweł II także jako kontynuację dziedzictwa jubileuszowego. Nawiązuje tu do wątku, jaki poruszył w Listach Apostolskich: *Novo millennio ineunte* i *Rosarium Virginis Mariae*. Chodzi o kontemplowanie oblicza Chrystusa dokonywane wraz z Maryją i na jej wzór. Ułatwi ono podjęcie z entuzjazmem programu nowej ewangelizacji czyli „wypłynięcie na głębię” na morzu dziejów współczesnego świata.⁵²

W dokumentach magistralnych i licznych alokucjach „Il Papa della Madonna” stale zwraca swój umysł i swoje serce ku Bożej Rodzicielce. Tęgo odniesienia do Maryi nie zabrakło także w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* w ostatnim rozdziale

ski, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków 1982; F. X. Durrwell, *L'Esprit du Père et du Fils*, Paris 1989.

⁵¹ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 17. Por. L. Balter, *Zbawcza obecność Ducha Świętego w Kościele i świecie*, „Homo Dei” 43 (1974), s. 167-176; W. Hryniewicz, *Pneumatologia a eklezjologia*, „Collectanea Theologica” 47 (1977) f. II, s. 33-59; F. Błachnicki, *Chrystus i Duch Święty u początków Kościoła*, „Znak” 28 (1976), s. 159-172; A. Jankowski, *Wymiar pneumatologiczny chrystologii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 35 (1982), s. 1-12; W. Hryniewicz, *Duch Święty, sakramenty, człowiek*, „Znak” 32 (1980), s. 1203-1220; A. Réaud, *O działaniu Ducha Świętego w naszych duszach*, Kalwaria Zebrzydowska 1989. Całe zeszyty „Ateneum Kapłańskiego” zostały poświęcone działaniu zbawczemu Ducha Świętego. Por. nr 384 (1973 nr 1), nr 540 (1999 nr 2).

⁵² Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 6. Por. H. B. Meyer, *Eucharistie. Geschichte, Theologie, Pastoral*, Regensburg 1989.

zatytułowanym „W szkole Maryi. «Niewiasty Eucharystii»”. Już w Liście apostołskim *Rosarium Virginis Mariae* Papież przedstawiał Maryję jako Mistrzynie w kontemplowaniu oblicza Chrystusa. Jest ona obecna także w głębokiej i żywej relacji Kościoła i Eucharystii. Jak była obecna z Apostołami w Wieczerniku w dniu Pięćdziesiątnicy, tak samo uczestniczyła w „łamaniu chleba”, które sprawowali Piotr, Jan, Jakub i inni Apostołowie. Jan Paweł II podkreśla, że nikt tak jak Maryja nie może być wsparciem i przewodnikiem w akceptacji słowa i tajemnicy eucharystycznej.

Już w zwiastowaniu *Maryja poczęła Syna Bożego również w fizycznej prawdzie ciała i krwi, antycypując w sobie to, co realizuje się sakramentalnie w Eucharystii. Istnieje ponadto głęboka analogia pomiędzy «fiat» wypowiedzianym przez Maryję na słowa archanioła i «amen», które wypowiada każdy wierny, kiedy otrzymuje Ciało Pańskie*. Maryja jest w historii ludzkości pierwszym tabernakulum, w którym Syn Boży przebywa i pozwala się adorować Elżbiecie. Także wtedy, gdy tuli w ramionach narodzonego Jezusa *jest dla nas niedoścignionym wzorem miłości i natchnienia podczas każdej naszej Komunii eucharystycznej*.

Przez całe swoje życie, a zwłaszcza na Kalwarii, Maryja realizowała wymiar ofiarny Eucharystii, kiedy stała u stóp Krzyża (Stabat Mater). Papież ukazuje również maryjny hymn Magnificat w perspektywie eucharystycznej, kiedy Maryja wielbi Ojca przez Jezusa, wielbi Go także w Jezusie i z Jezusem.

Papież konstatuje również, że *już od czasów starożytnych w Kościołach Wschodu i Zachodu jednomyślnie wspominano Maryję podczas celebracji eucharystycznej*⁵³.

W końcowej ocenie encykliki warto zacytować jednego z teologów: jest w tej encyklice *mniej niż w innych dokumentach papieskich oficjalnego nauczania, a dużo żarliwej miłości i osobistej fascynacji. Odbieram tę encyklikę jako świadectwo wiary człowieka Bożego*⁵⁴.

Komentatorzy zgodnie konstatują, że w encyklice Jana Pawła II o Najświętszej Eucharystii przejawia się (nie tylko w zakończeniu) ton medytacji i adoracji: *W pokornym znaku chleba i wina, przemienionych w Jego Ciało i Jego Krew, Chrystus wędruje razem z nami, jako nasza moc i nasz wiatyk, i czyni nas świadkami nadziei dla wszystkich. Jeżeli wobec tej tajemnicy rozum doświadcza własnych ograniczeń, to serce oświecone łaską Ducha Świętego dobrze wie, jaką przyjąć postawę, zapatając się w adoracji i w miłości bez granic*⁵⁵.

⁵³ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 53-58. Por. S. O'Malley, *At the School of Mary, Woman of the Eucharist* – presentation from the Congress in Washington.

⁵⁴ T. Kwiecień, (J. Borowiec), *Anoreksja niedzielną*, „Tygodnik Powsz.” 57 (2003) nr 23, s. 19.

⁵⁵ Enc. *Ecclesia de Eucharistia*, nr 62.